

LEXEME BAHICE (I). DIN RĂSPUNSURILE LA CHESTIONARUL VIII AL MUZEULUI LIMBII ROMÂNE*

1. INTRODUCERE

Prezentul studiu are în vedere faptele de limbă referitoare la consumul de băuturi alcoolice din cadrul răspunsurilor la *Chestionarul VIII. Mâncări și băuturi* al Muzeului Limbii Române (1937). La acest chestionar, destinat cu precădere, intelectualilor de la sate, s-au primit 68 de răspunsuri (DR IX, p. IV), dintre care s-au păstrat doar 38; în *Anexă*, se pot consulta, în ordine alfabetică, localitatea și județul de unde s-au primit răspunsuri¹ (potrivit împărțirii administrativ-teritoriale de la acea vreme), împreună cu numele și ocupația respondenților. Chestionarul VIII cuprinde 113 întrebări sau chestiuni referitoare la obiceiurile și terminologia specifice domeniului culinar, materialul lexical care formează corpusul nostru fiind excerptat din răspunsurile la întrebările 105. *Cum se cheamă un om căruia-i place băutura?*; 106. *Cum se cheamă cel care bea mult, și nu se îmbată ușor?*; 107. *Cum se cheamă cel care se îmbată ușor?*; 108. *Cum se zice despre cineva care s-a îmbătat numai puțin?* Întrebările 109, 110, 111 și 112 (care, la rândul lor, privesc acțiunea de a bea, vizând, în general, excesivul) vor fi tratate într-un studiu ulterior, dat fiind faptul că prezenta lucrare ar fi fost mult prea extinsă dacă am fi tratat împreună toate cele opt chestiuni.

Ne propunem o abordare care să relaționeze aspecte de mentalitate populară și limbă, discursul repetat reprezentând „expresiunea caracterului și a moravurilor unui popor, [a] modului său de a cugeta, de a vedea și de a simți. Pe când istoria ne arată rapoartele exterioare ale unui popor, proverbele ne dau cunoștința intimă a spiritului și a caracterului său” (Zanne 1895, p. XX). Limba și cultura se interconectează, așadar, printr-o abordare de tip etnolingvistic, care urmărește „relevarea felului în care o anumită limbă (sau o varietate lingvistică) reflectă, printr-un decupaj specific realității, caracteristicile vieții materiale și spirituale ale comunității care o folosește” (Savin 2011, p. 10). Frazologia dobândește statutul de „reflex al culturii” prin raportarea la cele trei niveluri ale limbajului, nuanțând teoria

* Lucrarea este publicată în cadrul proiectului GAR 2023–029: *Alimentația în documentele etnografice și lingvistice interbelice din patrimoniul institutelor clujene ale Academiei Române. Corpus digital de referințe și transferul cunoașterii către sectorul agroalimentar – ADELIS (2024–2025)*, finanțat de Academia Română prin Fundația „Patrimoniu”.

¹ Pe parcursul lucrării redăm, în paranteză, numărul caietelor din care au fost extrase răspunsurile.

coșeriană: etnolingvistica vorbirii în general (condiționarea limbii prin cunoașterea generală a lumii și prin cunoașterile generale extralingvistice), etnolingvistica limbilor (studiul faptelor de limbă, motivate de cunoașterea despre lucruri, prin raportare la idei, convingeri sau ideologii) și etnolingvistica discursurilor (tipurile de discurs și structurile lor tipice, motivate sau condiționate de cultura unei comunități) (*ibidem*, p. 34–35). Având în vedere natura corpusului de la care am pornit, am surprins, acolo unde a fost cazul, și cel de-al treilea nivel al limbii, cel al vorbirii într-o anumită situație, unele caiete de anchetă reținând astfel de răspunsuri. Dacă, prin anchetele indirecte precum Chestionarele Muzeului Limbii Române s-a urmărit răspândirea geografică a răspunsurilor înregistrate, prin studiul varietății și variației limbajului avem în vedere modul de a vorbi specific unei comunități la nivel național, căutând să identificăm modalitatea în care se configurează, în limbă, anumite aspecte noționale.

În studiile românești dedicate alimentației, băuturile reprezintă o temă marginală, în ciuda rolului pe care acestea îl joacă în viața omului. Bunăoară, Mihăilescu (2018, p. 7) este de părere că „geografia istorică a băuturii noastre naționale [țuica] stă mărturie” pentru a înțelege „istoria zbuciumată, la răscruce de drumuri și imperii, a neamului”. Și în redactarea acestui studiu pornim de la ipoteza că actul îngurgitării de băuturi alcoolice a generat numeroase frazeologisme, aspect explicabil prin faptul că abuzul scandalizează conștiința omului; tot ce ține de lipsa cumpătărilor atrage atenția în această zonă a limbii, echilibrul în toate fiind o regulă fundamentală a existenței. Prin urmare, structurile frazeologice selectează anumite trăsături definitorii ale consumului de alcool (ușurința de a ajunge în starea de beție, efectele excesului de băutură etc.), pe baza cărora se construiește semnificația generală a unităților sintagmatice.

Pe lângă abordarea etnolingvistică, vom urmări și mecanismele cognitive care stau la baza metaforizării, cele două dimensiuni ale imaginarului lingvistic întâlnindu-se în *Teoria limbajului figurativ convențional* (Dobrovol'skij, Piirainen 2005). Autorii insistă asupra necesității de a lua în considerare componenta culturală a frazeologismelor și menționează cinci tipuri culturale pe care se fundamentează acestea: cultura socială (aspecte ale interacțiunii și ale comportamentului unei societăți), cultura materială (fapte de civilizație materială), fapte de intertextualitate (relația cu anumite texte), concepții preștiințifice despre lume (religie, credințe populare sau superstiții), simboluri culturale.

În cele ce urmează, vom aborda frazeologia în sens larg, înțelegând prin aceasta ansamblul de structuri frazeologice dintr-o anumită limbă, caracterizate prin stabilitate sintactică și semantică. Vom opera cu termeni mai generali precum *frazeologism*, *structură frazeologică*, *îmbinare stabilă de cuvinte*, *unitate sintagmatică*, *unitate frazeologică* (UF)²; când legătura frazeologiei cu metafora este evidentă, prin caracterul expresiv sporit, vom utiliza și conceptul de *expresie idiomatică*: „legătura metaforei cu expresiile idiomatice se impune de la sine prin faptul că ele

² Înțelegem acești termeni conform DTG, s.v.

au aceeași funcție stilistică, expresivitatea, iar, din punct de vedere logic, prin faptul că atât unele, cât și celelalte reprezintă un anumit sens (figurat)” (Dumistrăcel 1980, p. 124). Pornind de la împrejurările imediate în care s-au născut expresiile idiomatiche, lingvistul ieșean (*ibidem*, p. 136–138) face distincția între *expresii imaginare* (au luat naștere ca figuri de stil propriu-zise, fiind termeni ai unor comparații ireale) și *expresii-copii ale realității* (pornesc de la un fapt real, având, inițial, o funcție obiectivă de comunicare).

Se face distincția între sensul frazeologic al UF (derivat, figurat ori global) și sensul său literal (lexicalizat, convențional), lipsa unei legături între cele două fiind cunoscută drept *idiomaticitate* (Burger 2007, p. 90). Astfel, unele frazeologisme sunt opace, întrucât niciunul dintre elementele lor nu trimite la sensul frazeologic; altele, cel puțin un element păstrează legătura cu sensul inițial, frazeologismele fiind transparente sau parțial transparente. Potrivit lui Dobrovolskij și Piirainen (2005, p. 8, 14), componenta imaginii prezente în UF (structura conceptuală) realizează o mediere între sensul literal și cel frazeologic, iar urmele sensului literal, prezente în sensul frazeologic, sunt importante pentru analiza întreprinsă, ca urmare a tipului de informații culturale încapsulate. Autorii consideră că descrierea etimologică a structurilor frazeologice trebuie văzută ca parte componentă a acestora, existând o „memorie frazeologică” a grupurilor sintagmatice.

Deopotrivă importantă este relaționarea UF cu perspectiva varietății diafazeice, prin identificarea elementelor specifice situației vorbirii: persoanele care vorbesc, subiectul și contextul discuției. Discursul repetat mai este asociat cu funcția fatică a limbajului, acesta fiind înțeles ca mod de acțiune a cărei finalitate constă în stabilirea unei legături între emițător și receptor, orientată spre incitarea sau manipularea celui din urmă (Savin 2011, p. 26; Dumistrăcel 2006, p. 26–27).

În continuare, vom organiza unitățile lexicale tematic, în funcție de întrebările din cadrul *Chestionarului VIII*, chiar dacă acest fapt presupune repetarea unora dintre structurile sintagmatice identificate. Acolo unde este cazul, vom face apel la informații din folclor, mitologie, etnografie sau istoria mentalităților, încercând să descifrăm paradigmele de semnificare a imaginilor bahice din UF înregistrate. Ne interesează, în plus, studierea mecanismelor de expresivitate, în strânsă legătură cu idiomaticitatea și motivația culturală.

2. IMAGINILE BAHICE

2.1. „Sugacii”. Întrebarea cu numărul 105, *Cum se cheamă un om căruia-i place băutura?*, are în vedere denumirile conferite persoanelor atrase de plăcerea gustului. Majoritatea respondenților indică termeni consacrați în limbă, precum *bețiv* (1, 2, 3, 8, 9, 10, 11, 16, 17, 18, 24, 28, 29, 31, 32, B, D), cu variantele *bețiu* (12, 13, 19, 23, 25, 27, 28, C) și *bețic* (2, 34). Această opțiune lexicală este cuprinsă și în structuri sintagmatice: *bețiu în patruzece* (12) (probabil, o trimitere la tradiția de a da de pomană 40 de colaci cu chip uman, 40 de lumânări și vin sau rachiu, cu ocazia sărbătorii celor 40 de Mucenici, celebrați pe data de 9 martie; s-a

consemnat și obiceiul de a consuma 40 de pahare de băutură întru amintirea sfinților; vezi Marian (1994, p. 19)), *bețiu împărătesc* (12), UF pe care Zanne (1899, p. 474) o explică astfel: „adică de frunte”, structura fixă reflectând mentalitatea potrivit căreia viața îmbelșugată datorată statutului social atrage după sine pornirea spre vicii. Într-un caiet de anchetă, se indică și un sens secundar al adjectivului *bețiv*: „și mușchițele de la fiertul vinului se numesc tot *beții*” (12), cu referire la mușchițele care roiesc în jurul vaselor cu băutură, surprinzându-se modul în care conținutul de imaginar privind plăcerea de a bea s-a transferat și asupra denumirii insectelor. Alți termeni bine cunoscuți, deci care nu se încadrează în inedit, sunt *băutor*, cu varianta *beutor* (5, 8, 9, 12, 14, 16, 17, 26, 27, 30, 33, 34, A), prezent și în structura *băutor mare* (24); *bețivan* (1, 8, 12, 21, 27, 30, 34, D); *chefliu* (22, D)³; *pilitor* (19, 25) (‘(rar) om bețiv’ (DLR, s.v.)). Termenul *pliuher* (27) este purtător de marcă regională, fiind o creație de la substantivul *pliuhă* ‘(Trans. și Bucov.) rachiu de calitate inferioară’ (DLR, s.v.).

Totodată, au fost consemnate enunțuri anonime, prezente în memoria colectivă, care conțin o parte din termenii menționați mai sus: *Eu bețiu și tu beție, / Dar pe voi cin’ să vă ție?* (12); *Mi-e bărbatul beutor, / Beu patruzeci de poli*⁴, / *Vaca cu doi gonitori*⁵, / *Și rămase și dator* (12).

Despre structura sintagmatică *De la beat cârciumă viu* respondentul afirmă că este „vorba de bețiu” (12), iar Zanne (1899, p. 462) o redă *in extenso*: „De la beat cârciumă viu, cu partea într-o căciulă”, explicând și contextul apariției ei: „Un țigan [...] a spus fraza greșit. Asemenea inversiuni sunt nenumărate la țară, și toate se dau pe seama țiganilor”. Dincolo de forța evidenței, respectiv marcarea unei lumi aflate cu susul în jos, pe fondul etilismului, se evaluează în cheie negativă alteritatea romă, văzută ca forță care privilegiază excesivul. Mai mult, în mod previzibil, localul sătesc este prezentat ca spațiu care stimulează consumul de băuturi alcoolice, prin îndatorare – situație prezentă și în versurile de mai sus și pe care Crăniceanu (1895, p. 286) o descrie astfel: „La 1886 se observa alcoolismul ici-colea, mai cu seamă unde cârciumarii încurajează cumpărarea rachiului pe datorii”.

Nu poate scăpa observației grupul frazeologic întemeiat pe imaginea recipientului. Astfel, la nivel conceptual, plăcerea gustului implică o lăcomie care presupune golirea sticlelor până la ultima picătură: *scură-glăji*⁶ (24), sau, din contră, înfruptarea dintr-un vas plin până la capacitatea sa maximă: *iubitor de sticle pline* (1), situație care, ulterior, va presupune, la rândul său, deșertarea recipientului. Pe același fond al desfătării, consumul de alcool se realizează printr-un gest al îngurgitării devenit aproape ritual: *Cell[ui] care bea cu sticla o-nghițitură [i] se spune: „dă-i o dușcă”* (28); *îi place să tragă câte una/câte o dușcă* (7). Alte

³ Din punct de vedere designațional, termenul s-a specializat, trecând de la exprimarea stării generale de bună dispoziție la cea specifică băutorului, „reparată” prin consumul moderat de alcool: ‘vesel, voios, bine dispus, cu chef, amețit de băutură’ (DA, s.v. *chef*).

⁴ ‘Monedă sau, rar, bancnotă de douăzeci de lei, care a circulat în trecut’ (DLR, s.v.).

⁵ ‘(Vită cornută) care are vârsta la care se poate împerechea (în vederea reproducerii)’ (DEX, s.v.).

⁶ ‘(Trans., Mold.) Sticlă’ (DA, s.v. *glăji*).

frazeologisme cu aceeași forță de sugestie mizează pe prezența paharului: *scură-pahare* (24); *uscător de păhare* (1) (prin aceeași imagine a golirii totale, realizate prin răsturnare sau prin îndepărtarea umezelii); *se uită bucuros la păhărel* (7); *nu se trage înapoi când vede păhărelul* (7) (imaginile prezintă anumite nuanțări manifestate la nivel atitudinal: privirea, respectiv deplasarea spre recipientul diminutivizat, ca termen al afecțiunii, cu scopul de a se lăsa în voia plăcerilor).

Alte opțiuni preluate din realitatea extralingvistică a recipientelor sunt cazanul (*parcă tot face cu căzanul* – 12) și laiterul (27) (*laităr* ‘(prin Trans.) vas în care curge țuica după distilare’ (DA, s.v.)), vase care se disting prin mărime și funcționalitate – fabricarea băuturilor spirtoase. Referitor la primul recipient, Butură (1978, p. 182) oferă câteva explicații: „la prima distilare se obținea țuica, mai slabă la începutul și sfârșitul fiertului”, iar, în anumite zone, „produsul se puneă a doua oară în cazan și astfel se obținea o țuică mai tare, numită *vinars*, *rachiu*”. UF este, așadar, o expresie-copie a realității care trimite la procedeul distilării băuturilor alcoolice și la obiceiul celor prezenți de a gusta constant din lichidul preparat.

O altă categorie de structuri sintagmatice este marcată de prezența părților corpului, implicate, mai mult sau mai puțin, în consumul de băuturi alcoolice. Astfel, sunt prezente buza: *cu buzele făcute pe supt (pe tâlv⁷)* (12), mustața, prin proximitatea sa față de buza superioară, relaționată direct cu acțiunea de a bea: *trage la mustață* (12), sau măseaua, sugerând un prim contact cu cavitatea bucală: *trage la măsea* (12, 27); *îi place să tragă la măsea* (22, 23); *îi place să sugă la măsea* (22) (UF implică, indirect, și prezența buzelor prin intermediul verbului *a suga*; de altfel, un alt termen uzitat este *sugaci* (29)). Din acest registru ilustrativ face parte și urechea, indicând moravurile păcălitoare: *nu duce la ureche* (1) – UF pe care Scriban (1939, s.v. *ureche*) o explică astfel: „a nu te prefăce că bei vărsând vinul după ureche, ci a bea serios” –, sau consecințele imediate ivite de pe urma desfătării, întrucât consumul poate duce la producerea unor sunete specifice excesului: *bea de-i trosnește (pârâie) după ureche* (12). Gâtul este ipostaziat în frazeologie ca purtând amprenta bucuriilor prilejuite de gust: *îi place să tragă pe gât* (1); *îi place să dea pe gât* (4) sau prin prisma unei transformări cu scopul de a facilita înfruptarea-curgere: *făcui gâtul pâlne* (12). Conținuturile de limbă de mai sus nu sunt fapte lingvistice izolate, ci corespund imaginii (deloc neutre) pe care o are gâtul în mentalitatea populară: „Oamenii gâtoși, cei cu mărul lui Adam prea dezvoltat, sunt de neamul lor bețivi” (Pamfile 1999, p. 98). Alteori, referirea la corporalitate este eliptică:

Când cineva bea mult și e știut de alții, i se spune: „îi cam place să tragă [la măsea]” (să bea). Când un tânăr se duce în peșit, prima întrebare ce și-o pun părinții fetei, după ce tânărul pleacă, e: „Da’, oare, nu-i bețiv și tutunar (fumător)?” Bețivu mănâncă averea și [își] ucide nevasta, da’ tutunaru⁸ duce găinile și ouăle din pătul (coteț) (10).

⁷ ‘(Reg.) Fructul tigvei, folosit, de obicei, la scoaterea, prin aspirare, a vinului dintr-un butoi’ (DEX, s.v.).

⁸ ‘(Fam.) Tutungiu’ (MDA, s.v.).

Prin punerea UF în context se creează un etnotext prin care se indică ideea de posibilă relație maritală, situație în care viciul este numit și echivalat cu ruinarea familiei, fiind supus unui „strict control social, integrarea individului în normele tradiționale de comportament [...] fiind obligatorie” (Savin 2011, p. 132). Același principiu de funcționare (sărăcirea) s-a impus și în expresiile imaginare referitoare la obiectul consumat, învăluite într-o aură a fantasticului: *își bea și trențele de pe el* (12); *își bea și cârpa de pe cap* („vorbind de fomei”) (12). Datele lingvistice sunt completate de convingeri populare privind pornirea spre alcoolism a viitorului soț, vizibile prin anumite semne: „Când unei femei sau fete ce toarce i se scurge stupitul peste degete, are să aibă bărbat bețiv” (Pamfile 1999, p. 98) sau manifestate în povețe de care femeia trebuie să țină cont în evitarea viciului: „Pentru ca bărbatul să nu se năvălească la beție, femeia, când spală masa și străchinile, nu lasă să se scurgă zoile jos, ci le adună într-un vas și apoi le dă afară” (*ibidem*).

Excesul de băutură este cristalizat și în frazeologisme care indică efectele acestuia: imediate, implicând incapacitatea deplasării (*umblă pe șapte cărări* (12)), sau pe termen lung, ca formă absolută de degradare (*om stricat de beutură* (27); *stricat din beuturi* (12)). Pentru poficiosul notoriu schimbarea în rău poate lua forma ruinării: *dă totul din casă pe beutură* (12), *pustiu* (27) sau chiar a pierderii sufletului: *și-a-necat sufletul* (12). Acest profil al descalificării băuturilor tari este reperabil și în anumite tipărituri cu scop educativ din secolele trecute, după cum sugerează chiar titlul unei publicații apărute la Brașov în anul 1868: „Înfrișatele stricăciuni ale băuturii de vinars” (vezi Crăiniceanu 1895, p. 284), și în care se notează, generic, că poporul român nu își poate concepe existența fără consumul de alcool. Mai mult, imaginea vinderii hainelor pentru a găsi resurse financiare este relevantă și de legende populare; de pildă, Niculiță-Voronca (1998, p. 52) înregistrează o astfel de legendă care suprapune, în mod eronat, imaginea lui Ioan Botezătorul cu cea a unui consumator de alcool, sfântul fiind, în realitate, o întrupare a ascezei extreme:

„[...] a trimis Dumnezeu pe Iosif să-i spuie Maicii Domnului să meargă de acolo și-a mers într-o pădure. Acolo a făcut Domnul Hristos o monăstire și a trăit 30 de ani. Da' în pădurea ceea era un om – un bețiv – își vânduse toate straiele de pe dânsul și se îmbrăcase în papură și-și făcuse o cruce-n mână și îmbla. Când s-a împlinit vremea, a mers să-l caute Iosif și cu Domnul Iisus Hristos, ca să-l boteze”.

Alte mecanisme de semnificare la nivel frazeologic presupun existența unor structuri ale cotidianului care pun accentul pe ideea de loc, crâșma dobândind statutul de spațiu existențial consacrat: *tot prin cârciumi își face veacul* (12); *paznicul cârșmelor* (D)⁹. Un alt domeniu pentru care sunt activate metafore este cel al afectivității: consumatorul de alcool este *prieten cu băutura* (15), poartă pecetea obișnuinței deprinse: *învățat cu vinarsul* (15) sau își exprimă dezgustul față de

⁹ Această reprezentare apare și în lucrările unor medici igienişti: de pildă, Crăiniceanu (1895, p. 297) nota existența, în județul Ilfov, a 8 cârciumi la 1000 de locuitori, în timp ce „autoritățile comunale” erau „foarte îngăduitoare față de ele”.

băuturile nonalcoolice, chiar și atunci când este vorba despre elementul indispensabil vieții: *nu-i place apa nici în cizme* (12).

Faptele de limbă încifrează și imaginea excesului, prin indicarea cantității: *bea bine* (34), uneori ironic și antifrastic: *porție mică* (24), sau prin consemnarea gestului energic: *tornai¹⁰ de duduie* (12). Alte alegeri lexicale sunt organizate în jurul efectelor pe care consumul de alcool le are asupra mediului, prin producerea de pagube, ca urmare a nechibzuirii: *zvântă pământul* (12); *bea de zvântă [pământul]* (12).

Printre opțiunile lexicale oferite ca răspuns în cadrul întrebării cu numărul 105, se evidențiază unele care țin de etnolingvistica limbilor, prin identificarea unor aspecte specifice spațiului românesc: 40 de Mucenici, prezența polilor sau prepararea băuturilor. Alte structuri se încadrează în planul universal, indicându-se, bunăoară, faptul că se poate bea atât din pahar, cât și din sticlă sau că băutura poate atrage după sine păgubirea omului. Unul dintre respondenți insistă asupra „purității” consătenilor săi, semnalând respectarea unor coduri ale societății: „Oameni bețivi însă în comună nu avem” (18).

2.2. „Gorunii”. Întrebarea 106, *Cum se cheamă cel care bea mult și nu se îmbată ușor?*, îi privește pe cei „hărțuiți de pofta de băuturi tari” (Savarin 1988, p. 148), care nu sunt însă afectați de faptul că nu izbutesc să își stingă focul gastric. Rezistența la băutură se dovedește activă la nivelul „modelării” imaginare, un cadru cognitiv general profilându-se în jurul schemelor anatomice. Astfel, capul este implicat într-un mecanism de semnificare ce subliniază puterea de rezistență, chiar dacă semnificația consacrată a UF redată se înscrie în sfera ineptiei (cf. MDA): *tare de cap* (1); *tare la cap* (22), cu punerea în context: *e tare de cap bețivanu* (24); tiparul durabilității se regăsește și în construcții care poartă o marcă regională: *tare de boacă¹¹* (2, 19). Există anumite puncte nodale între evoluția semantică a structurilor și credințele sociale; de exemplu, medicul Crăiniceanu (1895, p. 292) a observat că, în județul Dâmbovița, „[ț]ăranul bea câte o jumătate de basamac, spirt brut cu apă, care îi ia mințile. Nu e mirare apoi că progenitura este prăpădită, debilă. Basamacul abrutizează inteligența română”.

Acelorași linii generale de organizare li se subordonează și frazeologismul care actualizează imaginea stomacului: *are rânză (stomac) tare* (3); conform logicii simbolice, acest organ al aparatului digestiv își datorează capacitatea de stocare ieșită din comun unor caracteristici suplimentare, precum multipla compartimentare sau prezența unei formațiuni adiționale: *are irghie la burtă* („două camere”) (19); *se spune că are strat la stomac și poate bea mult* (28). Nu lipsește nici reprezentarea eliptică a stomacului: *se zice că are strat mare*: „*Ăsta, bre, zic și eu că-i cu strat mare!*” (16); *are pat¹² bun de beutură* (5). Aceste caracteristici neștiințifice ale stomacului sunt reținute și în planul legendelor populare, cum este cea redată de Zanne (1899, p. 470–471):

¹⁰ Formă învechită și rară a verbului *turna* (DLR, s.v.).

¹¹ ‘(Reg.) Cap’ (MDA, s.v.).

¹² ‘Strat’ (DLR, s.v.).

„Se zice că omul beat are trei nemți în stomac. Cu cât omul bea, cu atâta nemți se ridică deasupra, în stomac, plutind în vin, până ce se suie în cap. În capul omului sunt două scaune, și nemții fiind trei, unul rămâne în picioare. Apoi încep toți nemții a cânta în capul bețivului, și cel din picioare vrând să se pună și el pe scaun, ceilalți-l iau la bătaie și se bat grozav până ce-și capătă loc cel din picioare și, punându-se el pe scaun, rămâne altul în picioare, adică cel biruit, și astfel se împacă și iar încep a cânta și îmbătându-se cu toții de tăria vinului ce se ridică mereu din stomacul bețivului, cad cu toții în stomac, și atunci bețivul cade și el jos, nu mai poate bea și doarme dus”.

În strânsă legătură cu stomacul, se întrebuințează imaginea metonimică a curelei, la rândul său corelată cu rezistența: *e tare în curele* (34); *bețiv de la cătaramă* (27). O altă imagine sugestivă a tăriei se îndepărtează de profilul anatomic, descriind persoana în general: *om tare* (14, 18); *e tare* (25); *tare la băutură* (1); *(este) tare la beție* (9, 32, B) sau încapsulând referințe mitologice: *tare ca Băhus* (1). În același complex imagistic, se înscriu și ideea de rigiditate: *țepăn la băut* (4), ambiția în raport cu consumul de alcool: *nu se dă ușor bătut* (7) sau chiar duranța: *rabdă la beutură* (17); *nu-l doboară cu una, cu două beutura* (12); *nu se trece ușor* (17); *luptă la băutură* (10). Plin de forță sugestivă este și termenul *gorun* (29), preluat din regnul vegetal, care devine un instrument caracterizant pentru a sugera forța, vigoarea.

Alte modalități de expresie privesc plăcerea neostoită de a bea în strânsă legătură cu originea consumatorului (*bețiv de baștină* (27)), cu educarea sa (*creșcut cu vinul* (1))¹³ sau cu deprinderea unei abilități (*bun de băut* (A); *dedat cu beuturile* (D)). Instinctul căutării băuturilor tari provine și dintr-un soi de sentimentalism: *ține la băutură/beutură* (12, 13, 17, B), cu narativizarea: *Mă, da ține ăsta la băutură* (25). Un alt domeniu pentru care sunt activate metafore este cel al recipientelor, de data aceasta, numai de dimensiuni mari: butoiul, printr-o numire jucăușă și creativă – *Butilchevici (bea butoale)* (1); *toarnă-n-trânsu ca-n balercă*¹⁴, *și nu se-mbată!* (10), respectiv fântâna: *puț părăsit* (11). Absența apei din exemplul anterior trimite la ideea de sete de care amintea Savarin (1988, p. 138–139): un „soi de suferință” caracterizată printr-o „sete închipuită [...], o sete cu adevărat de nestins, întrucât ceea ce bem pentru a o potoli nu face decât să o sporească”.

Alte unități de discurs repetat se înscriu în zona cunoașterii generale a lumii: pisica bea lapte – prin sugerarea supremației gustului (*îi place vinarsul ca la mătă laptele* (15)) – sau țin de etnolingvistica limbilor, indicând faptul că frazeologia este condiționată de cunoașterea generală a lumii (provenită de pe urma contactului cu turcii în spațiul românesc: *știe să tragă bine din luleaua turcului* (23)). Atrage atenția faptul că UF precedentă apare mai des sub forma *a lua luleaua neamțului*, prezentând, iată, un etnonim schimbat (vezi Dumistrăcel 1997, p. 153). Se pare că ambele nații au rămas în conștiința poporului nostru ca „prizoniere” ale viciului

¹³ Aparent, la sfârșit de secol XIX, alcoolul se oferea „în cantități enorme până și copiilor purtați pe brațe”, mamele îndemnându-și copiii să bea țuică – „Bea să-ți faci foame” (Crăiniceanu 1895, p. 304, 313).

¹⁴ ‘(Cu deosebire în Mold. și Bucov.) Mic butoiuș în care se țin băuturi’ (DA, s.v.).

fumatului, iar asemănarea de formă între narghilea și sticlă a generat, probabil, nu doar sensul derivat al frazeologismelor ('a se îmbăta'), ci și structura *a bea tutun* 'a fuma' (DA, s.v. *bea*).

În câteva caiete de anchetă, se reiau anumite opțiuni lexicale indicate ca răspuns la întrebarea 105: *băutor* (11), cu varianta *beutor* (21, 32), *bețiv* (15), *bețiu împărătesc* (12) sau se indică noi termeni: *alcoolic* (D), *alcoolizat* (D), *braie* (15)¹⁵, *hobă* (15)¹⁶.

2.3. „Slăbănogii”. Întrebarea cu numărul 107, *Cum se cheamă cel care se îmbată ușor?*, îi privește pe cei care ajung, fără prea mari eforturi, în stadiul beției. Frazeologia valorifică imagini ale corporalității, în opoziție cu cele prezente în răspunsurile la chestiunea 106. Bunăoară, ebrietatea accelerată este un semn al slăbiciunii intelectuale: *este slab de cap* (9, 24); *capul slab* (22); *slab de boacă* (5, 19); *(om) slab de creieri* (14, 22), cu exemplificarea glumeț-ironică a contextului în care „impulsul” rațional este redus: *Bă, tu numa' miroși vinu și te și-mbeți* (14). Alteori, întreaga ființă este cuprinsă de moliciune: *slab de fire* (1, 18); *slab de putere* (16), cu punerea în context: *Românul ăsta-i prea slab de putere* (16). Referirea directă la corporalitate poate lipsi, indicându-se slăbiciunea în general: *e slăbănog* (34); *slăbuț* (D), sau fiind privilegiată imaginea consumului de băuturi alcoolice: *slab de băutură/beătură* (28, 29); *slab la beătură* (32).

Pericolul de intoxicare apare și pe fondul renunțării la luptă, evocând, indirect, rezistența scăzută și marcând, subtil, absolutul aprecierii interpersonale: *nu luptă la băutură* (10); *nu rabdă [la băutură]* (17); *nu ține la beătură* (17); *nu suferă multă beătură* (7); *nerezistent* (D). Unul dintre respondenți facilitează înțelegerea conținutului de imaginar cuprins în UF printr-o grilă de interpretare a lumii din punctul de vedere al „cuceririi” alcoolice: „Așa e numit bietul om care nu poate ține mult hangul celorlalți la beție” (10). Structura conceptuală care asigură medierea dintre sensul literal și cel frazeologic presupune: A BEA → A LUPTA; A REZISTA LA BĂUTURĂ → A CÂȘTIGA LUPTA; ALCOOLUL → DUȘMAN, printr-o răsturnare a codului comportamental tradițional. Chiar dacă verbele din structurile de mai sus sunt întrebuințate cu sensul 'a rezista', ele poartă, la nivel conceptual, anumite urme ale sensurilor de bază, imaginile fundamentându-se pe lipsa dispoziției de a suporta neplăcerile ivite sau chiar pe afecte.

Un alt principiu de gândire ilustrat de frazeologie, specific etnolingvisticii vorbirii în general, duce discuția în zona comparațiilor stereotipe cu entități din zona umanului, care, în mod normal, consumă o cantitate de hrană și, implicit, de băutură mai mică. Un astfel de exemplu este fata tânără – „Despre fata mare se știe că nu sunt pe de parte așa de îndrăznețe ca la alte popoare; se și zice *se îmbie ca o mireasă*, când se ferește de băuturi” (Crăiniceanu 1895, p. 317): *slab ca o fată*

¹⁵ *Brai*, -e 'piuă de lemn' (DER, s.v.).

¹⁶ Probabil, relaționat cu termenul *hoabă* 'groapă, adâncitură de teren' (Loșonți 2000, p. 163); de altfel, și pentru a desemna noțiunea de lăcomie nemăsurată se întrebuințează lexeme care indică un recipient gol (vezi Pușcaș 2021).

mare (1), sau femeia, în general: *nu ține nici cât o femeie la beut* (12); *parcă-i muiere* (10); *babă* (D) – în practică însă sunt înregistrate și excepții, după cum consemna Crăiniceanu (1895, p. 301) la sfârșitul secolului al XIX-lea, referindu-se la județul Olt: „și femeile consumă băuturi alcoolice aproape cât bărbații”.

Alte UF care au căpătat circulație în limba comună se înscriu în sfera zoologicului, prin comparația cu o găină a persoanelor care se îmbată ușor: *slab ca o găină* (1); *ca o găină* (3); *se-mbată ca găina* (34); *tiucă*¹⁷ (27), cu o curcă: *curcă* (D), cu cucul: *a se face cuc* (10) sau cu puricii: *bea cât un purice* (1). Selectarea acestor vietăți la nivel conceptual în cadrul comparațiilor stereotipe se justifică fie prin referirea la cantitatea de hrană pe care o consumă (cunoașterea generală a lumii: găina și puricii sunt vectori ai cantității reduse și ai lipsei de forță fizică), fie prin relaționarea cu fundamentul lor cultural (se înscriu în imaginarul colectiv al lumii folclorice, aflându-se în proximitatea omului). Referitor la cuc, Ghinoiu (2003, p. 79) afirmă: „Nu există în ornitologia românească pasăre căreia poporul să-i fi dedicat atâtea legende, povești, cântece și proverbe”; astfel, există credința că femela-cuc își depune ouăle în cuibul altor păsări, semn al tulburării, sau că puii săi „își răstoarnă frații vitregi peste marginile cuibului pentru a profita de un surplus de hrană”. Comportamentul necugetat al animalului reprezintă, probabil, motivația prezenței sale în structura fixă.

O altă specializare designațională parțial transparentă întrebuițează antonimul adjectivului *slab*, prin asocierea cu o parte a corpului legată direct de procesul îngurgitării: *nu-i tare la griglonț* („gâtlej”) (33). Sub un raport de autoritate similar se plasează și grupurile sintagmatice care indică repeziciunea: *se petrece prea iute* (28); *se călește iute* (7); *se trece ușor* (17); *se trece repede* (B); *nu ține mult* (24); *i se ține din puțin* (12). Caracterul firav al consumatorului indică fie epuizarea resurselor (*a se trece*; *a nu ține*; *a se petrece* ‘(inv. și pop.) a se sfârși, a se termina; a se epuiza; a dispărea’ (DEX, s.v.)), fie o paradoxală creștere a rezistenței declanșate de jocul exceselor (*a se căli*).

Alte modalități specifice limbii române de a ilustra puțină rezistență la alcool merg în sfera calității inferioare a alcoolului (*nu-i bună horinca* (A)), a lipsei obișnuinței (*nu-i datat cu beutura* (7); *nededat* (D); *neînvățat* (D)) sau poartă pecetea vocației: *a dat în darul beției* (12); *are darul beției* (12). Ineficiența mistuire a alcoolului este apreciată negativ prin sugerarea bagatelizării (*nu-i bun de nimic* (1); *(îi) fleac* (10, D)), a decăderii din punct de vedere moral (*e stricat* (23); *stricat din beătură* (12)), a nemerniciei (*om ticălos*¹⁸ (14); *șnapan*¹⁹ (32)) sau a vlăguirii existențiale (*prăpădit* (1)). Mai mult, cel care se aruncă cu lăcomie asupra băuturii are abilitatea de a strica înclinația spre divertisment a tovarășilor săi: *nu e bun de petrecere* (13). Este înregistrată și întrebuițarea lexemului *bețiv* (21), care,

¹⁷ ‘(Reg.) Găină’ (DLR, s.v.).

¹⁸ ‘(Inv. și reg.) Care se află într-o stare (materială sau morală) vrednică de milă, de plâns’ (DLR, s.v.).

¹⁹ ‘Escroc, pungaș’ (DLR, s.v.).

iată, are o multitudine de ramificații semantice, fiind prezent și în cadrul răspunsurilor la întrebările anterioare.

Marcate de cunoașterea generală a lumii (băutura se pune în pahare, într-o linguriță încapă mai puțin decât într-un pahar), unele grupuri sintagmatice prezintă actul ingurgitării ca imagine a cantității, fiind depreciată, din nou, cantitatea diminuată: *se-mbată de-o linguriță* (1); *dintr-un pă[hă]ruț se face turtă* (25); *dintr-un pahar se chiurchiurește*²⁰, *din două se prăpădește* (10). *Linguriță* și *păhăruț* nu sunt însă doar diminutive care sugerează micimea obiectului, ci, prin contextul procesului de ebrietate în care sunt plasate, poartă o marcă a nimicirii, trimițând spre situația în care băutura „l-a bîruit [pe om] și l-a scos de pe câmpul de luptă” (Savarin 1988, p. 139). Alte reprezentări imaginare amplasează consumul de alcool în localurile consacrate consumului, care devin, pentru băutori, un spațiu existențial: *nu mai iese din cârciumă* (12), sau trimit spre procesul consumului de alimente, în care simțul mirosului este premergător gustului, având consecințe de neînfrânt: *îl îmbată numai mirosul* (23).

Realul se reflectă în frazeologie și prin referire la procesul de obținere a vinului: *pitrocește* (12)²¹. Instinctul de a consuma băuturi tari este, de data aceasta, circumscris imaginii lentorii, conotate, indirect, de lexemul întrebuințat, conținutul recipientului mare (butoiul) fiind mutat treptat în recipientul-stomac.

2.4. „Chefluii”. Întrebarea cu numărul 108, *Cum se zice despre cineva care s-a îmbătat numai puțin?*, privește băutorii care se încadrează, cât de cât, în limitele stabilității lăuntrice. Combinațiile lexicale identificate conțin o imagine metonimică a efectelor băuturii asupra consumatorului, fiind marcă a alterității negative sau pozitive, un ecou al faptului că „[b]ăutura dezleagă limbile, revelă caracterele, face să strălucească ochii doamnelor, dezinhă pe cei timizi, încurajează vâna retorică, biciuiește imaginațiile” (Cazacu 1997, p. 8).

Un astfel de efect identificat în universul frazeologic presupune pornirea spre cântec și dans: *cum îi mai bun de horit/cântat* (A), tăifăsuiala: *numai bun de vorbă* (10), abilitatea de a vorbi limbi necunoscute, lipsa clarității fiind doar sugerată: *vorbește nemțește* (12)²², dar și inabilitatea de a vorbi: *i se-ncurcă limba-n gură* (12); *începe să-ncurce vorba* (12). O altă nuanțare manifestată la nivel atitudinal presupune existența unui interlocutor inanimat, reprezentat de recipientele pentru consum: *a dat bună ziua cu paharele* (1). Alte consecințe la nivel fizic implică afectarea vederii: *cu ochelari* (22), dobândirea unui miros specific: *a luat damf*²³ (23) sau acoperirea nedorită cu apă: *și-a udat [gâtul]* (1); *plouat* (15).

²⁰ Probabil, o variantă a verbului *chiurchiuli*, de la forma de bază *chercheli*.

²¹ *A pitroci*, variantă a lui *pitoci* ‘a turna vinul dintr-un butoi în altul, după fermentație, pentru a-l limpezi (prin separarea de drojdia care s-a lăsat la fund)’ (DEX, s.v.).

²² De altfel, limba română înregistrează și verbul *a se nemți*, cu sensul derivat ‘(Olt.) a se îmbăta’ (MDA, s.v.).

²³ *Damf* ‘(pop.) vapori de băutură alcoolică’ (MDA, s.v.); UF poate porni însă și de la sensul secundar al termenului ‘alcool tare’.

Pe linia valențelor pozitive ale băuturilor tari, se încifrează, în faptele de limbă, vigoarea și sporirea stării de bine ca urmare a consumului acestor licori ale tinereții care „alungă starea mohorâtă a omului” (Ghinoiu 2003, p. 278): *înviorat* (D); *om cu chef* (27); *cu chef* (12, B, D); (*e*) *în voie bună* (7, 22, A; UF înregistrată și în ALRR–Trans. II, h. 270); *chefelit*²⁴ (22; termen consemnat și în ALR (SN) V, h. 1271 și în DGDS), cu variantele *chefit* (12; termen atestat și în DGDS) și *cheffit* (13); *cheffliu* (11, 19); *chefăluit*²⁵ (33); e de observat că ultimii termeni încapsulează, la nivel semantic, pe lângă ideea de bună dispoziție, un sens secundar privind consumul excesiv de alcool. Faptul că „[b]ăutura [...] dezinhibă pe cei timizi” (Cazacu 1997, p. 8) presupune, uneori, dobândirea simțului umorului, motiv pentru care cel care s-a îmbătat numai puțin este numit *țurcă* („țurca = un bufon al feciorilor la Bobotează”) (22), contextul ritualic fiind o situație de marcarea temporală a structurii frazeologice.

În aceeași notă pozitivă, este indicată schimbarea la nivelul trăsăturilor temperamentale, și anume cutezanța, relaționată cu „instinctul înnăscut care ne face să căutăm în băuturi o forță pe care ele n-o au de la natură” (Savarin 1988, p. 139): *îi în coraje*²⁶ (16); „hălui (celui) care se îmbată numa’ o țără i se zice că-i *în coraje*” (5) (structura este consemnată în ALRR–Trans. II, h. 270); *dârj*²⁷ (12; cuvânt înregistrat și în ALR (SN) V, h. 1271/928, în structura (*este*) *în dârj* și în forma *dârjit*). În acest cadru al proceselor metaforice, mai semnalăm efectul pozitiv al băuturilor spirtoase asupra minții consumatorului: *luminat* (7), respectiv efectul fortificării: *călit* (11). Din registrul imaginii alcoolului ca mijloc de caracterizare, de data aceasta, negativă, fac parte lexemul *s-a înfumurat* (21), semnalând infatuarea sub impulsul alcoolului²⁸, precum și UF *ești în dungi/într-o dungă* (22), printr-o reconfigurare semantică (se produce o trecere inedită a expresiei *a fi prost/nebun în dungi*, dinspre sensul ‘a fi foarte prost sau nebun’ (DLR, s.v. *dungă*)). Aceeași imagine a alienației mintale este indicată de termenii *țignit*²⁹ (3); *e puțin trăsniț* (7); [*a fi*] *într-o ureche* (22); *lovit cu leuca*³⁰ (34) (printr-o trecere de la sensul inițial ‘a fi zăpăcit, prostănac, idiot’, la ‘a fi beat’ (DA, s.v. *leucă*), implicând, în plus, o conotație a agresivității). Bogăția ilustrativă a caracterului primejdios al alcoolului este dublată și de observațiile și recomandările specialiștilor: „produsele lor conțin alcool amilic, metilic etc. și uleiuri esențiale, cari exercită asupra centrelor nervoase o acțiune excesiv de funestă, delir furios” (Crăiniceanu 1895, p. 294).

²⁴ Vezi *chefeli* ‘(Reg.) A cheful’ (MDA, s.v.).

²⁵ ‘Cu chef, amețit de băutură’ (DA, s.v. *chef*).

²⁶ Variantă a lui *curaj* (DA, s.v.). Îmbinarea de cuvinte *a fi în curaj* este atestată și în ALR (SN) V, h. 1271, în variantele: *în coraj* (551), *în corajie bună* (250). Apare și structura *om cu coraj* (762).

²⁷ Formă învechită și regională a lui *dârz*, -ă (DLR, s.v.).

²⁸ Prin analogie cu verbul *a se afuma*, lexemul poate avea însă ca bază imagistică expunerea la fum.

²⁹ Variantă a lui *țicnit* (MDA, s.v.).

³⁰ ‘Piesă care susține loitra carului sau a căruței, formată dintr-un lemn încovoiat’ (DA, s.v.).

În mod previzibil, unele răspunsuri la întrebarea 108 trimit spre faptul că trupul pierde din puteri, pe baza ingestiei generatoare de dezechilibru, fiind destul de transparent modul în care s-a produs trecerea spre acest sens secundar al termenilor relaționați cu consumul de băuturi alcoolice: *amețit* (2, 8, 31, D); *cam amețit* (1)³¹. Un conținut de imaginar similar este prezent și în unitățile lexicale construite în jurul ideii de expunere la fum: *afumat* (15, 25, B; consemnat și în ALRR–Trans. II, h. 270); *s-a afumat* (27), cu punerea în context: *s-a afumat săracu* (24), sau cu referire la ciupercile microscopice care produc fermentația alcoolică: *are drojdie la stomac* (23).

Unele elemente de discurs repetat ilustrează ideea de cantitate; paradoxal, transpare reprezentarea excesului, chiar dacă băutorul se află într-un stadiu incipient al beției: *s-a trecut cu beutura* (12), sau, din contră, se sugerează dreapta măsură, imaginată sub forma modului în care este percepută de către alteritate: *numai cum îi șade bine* (12); *cum îi șade bine rumânului* (B). La rândul său, lexemul *atins* (22) valorifică, într-un mod mai puțin explicit, schimbarea parțială, prin imaginea contactului dintre băutură și băutor, fără a se indica însă cu exactitate efectul obținut asupra acestuia din urmă. Ideea de transformare se întrezărește, în mod figurat, și în planul identității naționale: *cazac* (12). Stârnește interesul evoluția înregistrată de termenul anterior, care desemnează, la bază, un membru al unei colectivități etnice rusești, spre sensul ‘agent de poliție’, respectiv ‘copil sau om voinic și curajos’ (MDA, s.v.): aceste ramificări semantice care merg spre zona excesului de băutură actualizează imaginea existentă în mentalitatea românească privitoare la acest segment de populație rusă.

Potolirea parțială a „setei” se duce uneori în sfera mișcării, indicând nesiguranța privind întrebuințarea unui anumit mijloc de transport: *nici în car, nici pe jos* (1), folosirea măgarului ca mijloc de locomoție: *a pus în măgăreață* (19), sau selectând încălțăminte ca imagine metonimică a celui care dorește să își astâmpere setea: *a pus în cizme* (19).

Alte combinații lexicale sunt, în mod uzual, folosite cu referire la acțiunea de a se îmbăta, fără a se aduce neapărat în discuție consumarea unei cantități scăzute de alcool: *a tras la măsă* (1); *pilit* (8, 29) (‘(fam., despre oameni) care a consumat băuturi alcoolice; p. ext. ușor beat’ (DLR, s.v.); termen înregistrat și în ALRR–Trans. II, h. 270; ALR (SN) V, h. 1271); *puțin chilit (pilit)* (1); „mai de nou se zice *s-a pilit*” (17); *s-a cam pilit* (12). Alteori se trimite mai mult spre contextul hrănirii, lipsind semul /incipient/: *ospătat în voie* (30). Este destul de comună întrebuințarea termenilor care poartă o marcă regională, populară sau arhaică: *s-a aliorit*³² (9); *e cărui*³³ (12); *cherchelit* (12, 22, 25, 32, D; formă prezentă și în ALRR–Trans. II,

³¹ Despre acest lexem, B. Petriceicu Hasdeu afirma: „Mai cu deosebire se zice *amețit* la cei mahmuri de beutură, cari adică au trecut peste măsura chefului” (HEM I, s.v.); cuvântul este înregistrat și în ALR (SN) V, h. 1271.

³² (Reg.) A se ameți puțin’ (MDA, s.v.).

³³ Variantă a lui *cărăui*, -e ‘(Puțin sau pe jumătate) beat’ (DA, s.v.).

h. 270; ALR (SN) V, h. 1271), cu punerea în discurs *e cam cherchelit* (24), cu variantele *chirchilit* (4, 8, 14, 17, 18, 21, 27, B), *chiurchiurit* (10); *chercheun* (10); *cam făcut*³⁴ (12); *s-a cam făcut* (12); *tomnit*³⁵ (15) (la nivel semantic, lexemul trimite *ab origine* spre ideea de punere în ordine, de pregătire sau chiar însănătoșire: cf. MDA, s.v.); *e cam trencheș*³⁶ (34); *s-a șumenit*³⁷ (27).

În urma consultării corpusului de răspunsuri la întrebarea 108, se pot desprinde câteva concluzii. Structurile sintagmatice se orientează spre etnolingvistica limbilor în general (se vorbește cu ajutorul limbii, băutura merge în stomac, se schimbă starea persoanei care a consumat o cantitate mică de băuturi alcoolice), dar și spre etnolingvistica limbii (contactul cu poporul german, carul ca mijloc de transport al românilor, țurca).

3. CONCLUZII

Ocupându-ne de frazeologia băuturilor alcoolice, parte a unei culturi marginale în studiul hranei, am căutat să stabilim o legătură între discursul repetat și elementele de cultură, surprinzând modul în care sunt prezente, în limbă, „structuri de adâncime ale mentalului colectiv” (Savin 2011, p. 10). Am urmărit corelarea faptelor de limbă cu informații preluate din domeniile etnografic, antropologic, sociologic sau mitologic, ilustrând faptul că frazeologia nu se caracterizează doar prin expresivitate, ci demonstrează „valoarea documentară” (Dumistrăcel 1980, p. 124) a limbii.

În linii mari, remarcăm numărul ridicat de creații lexicale și construcții frazeologice, parte din patrimoniul lingvistic și semn al importanței pe care acestea au dobândit-o în „memoria” românească. Ele aparțin, în general, limbajului familiar și colocvial și au un mare potențial de creativitate, aspect demonstrat și de variația structurilor lingvistice; sunt, totodată, un reflex al alterității, al faptului de a fi cu celălalt în actul comunicării. În conceptualizarea realului, există anumite modele culturale care s-au fixat în limbă, devenite mărci tipice ale discursului. Imaginile frazeologice sunt, în general, transparente, având la bază, în cele mai multe cazuri, o imagine-copie a realității referitoare la simțuri, la organele care țin de procesul consumului de băuturi sau o comparație stereotipă; sunt prezente însă și expresii imaginare, inteligibile, care duc la extrem efectele consumului de alcool, prezentând o constantă a vieții prin intermediul unei viziuni fantastice. Identificăm, cel mai adesea, o relație strânsă între sensul literal și cel frazeologic al îmbinărilor

³⁴ ‘(Fam.) Beat’ (MDA, s.v.); consemnat și în ALRR–Trans. II, h. 270.

³⁵ Variantă a lui *tocmit*, -ă (DLR, s.v.).

³⁶ ‘(Prin Trans.) Ușor amețit de băutură’ (DLR, s.v.); cuvântul este înregistrat și în ALR (SN) V, h. 1271.

³⁷ ‘(Reg., mai ales în Trans.) A se îmbăta, a se ameți (cu băutură)’ (DLR, s.v.). Cuvântul este consemnat și în ALRR–Trans. II, h. 270; ALR (SN) V, h. 127, alături de forma *șumen*.

stabile de cuvinte, semn că structurile sunt bine motivate. Un alt element al reprezentărilor individuale este prezența etnotextelor, în legătură cu funcția fatică a limbajului și înțelese ca produs colectiv al spiritului unui popor.

Totodată, se utilizează anumite creații diminutive fie pentru a sugera micimea, fie pentru a surprinde nuanțe precum duioșia, emotivitatea sau, din contră, persiflarea sau ironia celor necumpătați, astfel că alteritatea este cu precădere prezentată în cheie negativă. În ceea ce privește cele trei planuri ale limbajului, sunt prezente, în corpusul frazeologiei etilismului, etnolingvistica vorbirii în general (care ține de cunoașterea generală a lumii: se bea din pahar sau din sticlă, băutura ajunge în gură și, de acolo, în stomac, buretele absoarbe apa, băutura se poate cumpăra de la cârciumă) și etnolingvistica limbilor (studiul faptelor de limbă prin raportare la concepțiile privitoare la consumul de alcool în spațiul românesc). Terminologia etilismului păstrează, uneori, amprenta spațiului de unde provin respondenții, fiind prezenți termeni care poartă o marcă regională. O altă constantă a corpusului avut în vedere este deasă întrebuintare a unor termeni ca *băutor*, *bețiv*, prezenți în multe dintre răspunsuri, fără a se face distincția clară între „cel care bea mult și nu se îmbată”, „cel căruia îi place băutura” și „cel care se îmbată ușor”.

Consumul de băuturi tari este definit în cele mai intime resorturi, mergând dincolo de dimensiunea socială. Astfel, pofta nemăsurată poate aduce prejudicii prosperității financiare și maritale ca un etalon al relației cu celălalt și cu lumea, conturându-se, ca principiu comportamental, discreția și cumpătarea în ale băutului. Mai mult, frazeologia transferă însemnele gustului și ale setei perpetue asupra unor trăsături ale individului care indică o stare generală bună sau proastă, în funcție de cantitatea de alcool ingurgitată și în funcție de rezistența fiecărei persoane și caracterizată, adesea, printr-o pierdere sub privirea mustrătoare a celor din jur.

Dacă frazeologia românească a hrănirii este marcată de o violență specifică (vezi Savin 2011; Pușcaș 2021), cea bahică se caracterizează mai degrabă prin indicarea unor stări afective sau mintale alterate. În timp ce în cazul frazeologiei alimentației „spaima de a nu avea ce mânca generează reprezentări duse la grotesc” (Savin 2011, p. 147), frazeologia bahică este una burlescă. Atât consumul excesiv de alcool, cât și excesul de hrană presupun o uniformizare a diferențelor dintre oameni; prin hrană și prin băuturile alcoolice se poate intra în comuniune cu celălalt, ambele putând fi folosite în context ritualic. Sau, cum ar fi spus Savarin (1988, p. 24), „[c]ei care fac indigestie sau se îmbată nu se pricep nici la mâncare, nici la băutură”.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

- ALRR–Trans. = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Transilvania*, vol. II, întocmit de G. Rusu, V. Bidian, D. Loșonți, București, Editura Academiei Române, 1997.
ALR (SN) V = *Atlasul lingvistic român. Serie nouă*, vol. V, întocmit sub direcția acad. E. Petrovici, redactor principal: I. Pătruț, București, Editura Academiei, 1966.

- Burger 2007 = Harald Burger, *Semantic aspects of phrasemes*, în H. Burger, D. Dobrovol'skij, P. Kühn, N. R. Norrick (eds), *Phraseologie. Ein internationales Handbuch der phraseologischen Forschung*, vol. 1, Berlin/New York, Walter de Gruyter, 2007, p. 90–109.
- Butură 1978 = Valer Butură, *Etnografia poporului român. Cultura materială*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978.
- Cazacu 1997 = Matei Cazacu, *Studiu introductiv*, în *O lume într-o carte de bucate. Manuscris din epoca brâncovenească*, transcrierea textului, prefața și postfața de Ioana Constantinescu, cu un studiu introductiv de Matei Cazacu, București, Editura Fundației Culturale Române, 1997, p. 5–68.
- Chestionar 1937 = [Sub redacția lui Sextil Pușcariu] *Muzeul Limbii Române, Chestionar pentru un atlas lingvistic al limbei române. Chestionarul VIII. Mâncări și băuturi*, Cluj[-Napoca], Tipografia Ardealul, 1937.
- Crăiniceanu 1895 = Gheorghe Crăiniceanu, *Igiena țăranului român. Locuința, încălzăminte și îmbrăcăminte. Alimentațiunea în diferitele regiuni ale țării și în diferite timpuri ale anului*, București, Lito-Tipografia Carol Göbl, 1895.
- DA, DLR = Marius Sala et alii (coord.), *Dicționarul limbii române. Ediție anastatică după Dicționarul limbei române (DA) și Dicționarul limbii române (DLR)*, vol. I–XIX, București, Editura Academiei Române, 2010.
- DER = Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*. Ediție îngrijită și traducere din limba spaniolă de Tudora Șandru Mehedinți și Magdalena Popescu Marin, București, Editura Saeculum I.O., 2007.
- DEX = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2009.
- DGDS = Maria Marin (coord.), *Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice*, vol. I–III, București, Editura Academiei Române, 2009–2011.
- Dobrovol'skij, Piirainen 2005 = Dmitrij Dobrovol'skij, Elisabeth Piirainen, *Figurative Language: Cross-cultural and Cross-linguistic Perspectives*, Amsterdam, Elsevier, 2005.
- DR IX = „Dacoromania. Buletinul «Muzeului Limbii Române»”, IX, 1936–1937.
- DTG = Gabriela Pană Dindelegan (coord.), *Dicționar de termeni gramaticali și concepte lingvistice conexe (DTG)*, București, Univers Enciclopedic Gold, 2023.
- Dumistrăcel 1980 = Stelian Dumistrăcel, *Lexic românesc. Cuvinte, metafore, expresii*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980.
- Dumistrăcel 1997 = Stelian Dumistrăcel, *Expresii românești. Biografii – motivații*, Iași, Institutul European, 1997.
- Dumistrăcel 2006 = Stelian Dumistrăcel, *Limbajul publicistic românesc din perspectiva stilurilor funcționale*, Iași, Institutul European, 2006.
- Ghinoiu 2003 = Ion Ghinoiu, *Sărbători și obiceiuri românești*, București, Editura Elion, 2003.
- HEM = Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum magnum romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor*, vol. I, ediție îngrijită și studiu introductiv de Gr. Brâncuș, București, Minerva, 1972.
- Loșonți 2000 = Dumitru Loșonți, *Toponime românești care descriu forme de relief*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2000.
- Marian 1994 = Simion Florea Marian, *Sărbătorile la români. Studiu etnografic*, II, ediție îngrijită și introducere de I. Datcu, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994.
- MDA = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, *Micul dicționar academic*, vol. I–IV, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001–2003.
- Mihăilescu 2018 = Vintilă Mihăilescu, *Etnogeneză și țuică*, Iași, Editura Polirom, 2018.
- Niculiță-Voronca 1998 = Elena Niculiță-Voronca, *Datinele și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică*, I, Iași, Editura Polirom, 1998.
- Pamfile 1999 = Tudor Pamfile, *Boli și leacuri la oameni, vite și păsări. După datinile și credințele poporului român*, ediție de P. Florea, București, Editura Saeculum I.O., 1999.

- Puşcaş 2021 = Andreea-Nora Puşcaş, *Frazeologia gustului. Din răspunsurile la Chestionarul VIII al Muzeului Limbii Române*, în „Caietele Sextil Puşcariu V. Actele Conferinței Internaționale Zilele Sextil Puşcariu. Ediția a V-a”, Cluj-Napoca, Editurile Scriptor – Argonaut, p. 454–468, 2021.
- Savarin 1988 = Brillat Savarin, *Fiziologia gustului*, traducere de Doina Pașca-Harsányi, cuvânt-înainte de Dan Grigorescu, București, Editura Meridiane, 1988.
- Savin 2011 = Petronela Savin, *De gustibus disputandum. Frazeologia românească privitoare la alimentație*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2011.
- Scriban 1939 = August Scriban, *Dicționarul limbii românești*, Iași, Institutul de Arte Grafice „Presa bună”, 1939.
- Zanne 1895, 1899 = Iuliu Zanne, *Proverbele românilor din România, Bucovina, Ungaria, Istria și Macedonia. Proverbe, zicători, povățuiri, cuvinte adevărate, asemănări, idiotisme și cimilituri cu un glosar româno-frances*, vol. I, III, București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1895, 1899.

ANEXĂ

Răspunsurile care s-au păstrat din *Chestionarul VIII*
al Muzeului Limbii Române

1. Badragii Vechi (astăzi, Bădragii Vechi), jud. Hotin, Anatole Jalondcovschi, elev.
2. Bărăști (astăzi, Bărăștii Hațegului), jud. Hunedoara, T. Liviu Dragoș, elev.
3. Berivoi Mici (astăzi, Berivoi), jud. Făgăraș, Ioan Chiușdea, elev.
4. Borășneu Mic (astăzi, Boroșneu Mic), jud. Trei-Scaune, Alexandru Macoș, elev.
5. Boșorod, jud. Hunedoara, Ion Popoviciu, elev.
6. Buchin, jud. Severin, Petru Hamat, elev.
7. Zagra, jud. Năsăud, Victor Corbul, medic-colonel în retragere.
8. Comăna de Sus (astăzi, Comana de Sus), jud. Făgăraș, Viorel Frâncu, elev.
9. Costișa, jud. Neamț, Ioan Donisă, învățător.
10. Cotuijenii Mari, jud. Soroca, Ioan I. Mija, elev.
11. Dumitrești, jud. Râmnicu Sărat, Jean G. Popescu, elev.
12. Făurești, jud. Vâlcea, Gheorghe F. Cîlășanu, profesor.
13. Gângiova, jud. Dolj, I. Gheorghe Cunișescu, elev.
14. Iași, jud. Făgăraș, Gheorghe Ludu, elev.
15. Ilva Mică, jud. Năsăud, Alexandru Husar, elev.
16. Ludișor, jud. Făgăraș, Laurean Zaharie, elev.
17. Luța, jud. Făgăraș, Valer Literat, profesor.
18. Mag, jud. Sibiu, Alexandru Vlad, preot.
19. Nedeia, jud. Dolj, Georgescu Benone, elev.
20. Obreja, jud. Severin, Pavel Bunaciu[?], elev.
21. Ohaba, jud. Făgăraș, Iancu Morariu, elev.
22. Pianu de Sus, jud. Alba, Nicolae Stoicanu, elev.
23. Poiana Mare, jud. Dolj, Ilie Iovănescu, elev.
24. Porcești (astăzi, Turnu Roșu), jud. Sibiu, Anghel Moraru, învățător.
25. Raeti (astăzi, Sadova), jud. Dolj, Lazăr Șt. Stan, elev.
26. Rebrîșoara, jud. Năsăud, Ștefan Purcelean, elev.
27. Runcu Salvei, jud. Năsăud, Ioan S. Pavelea, învățător-director pensionat.
28. Săliște, jud. Sibiu, Mircea Lupaș, elev.
29. Tălpigi, jud. Tecuci, Manolache Sălăvăstru, învățător.
30. Fărău, jud. Alba, I. Iuliu Zehan, elev.
31. Var, jud. Severin, Emil Sârbu, elev.
32. Voivodenii Mari (astăzi, Voivodeni), jud. Făgăraș, Vasile Bica, elev.
33. Vulcan, jud. Hunedoara, Antoniu Balomiri, elev.
34. Localitate neprecizată, jud. Hunedoara, Eugen Popa, elev.

A = Vad, jud. Maramureș, Teodor Utan, învățător.

B = Grindu, jud. Ialomița, Ionescu Gh. Teodor, învățător.

C = Gherman, jud. Timiș-Torontal, Caius Pascu, candidat la preoție.

D = Câmpulung (astăzi, Câmpulung Moldovenesc), Bucovina, Dimitrie Mitric-Bruja, director școlar.

BACCHIC LEXEMES (I). FROM THE ANSWERS TO THE 8TH SURVEY
UNDERTAKEN BY THE MUSEUM OF THE ROMANIAN LANGUAGE
(Abstract)

The present paper deals with the phraseological and lexical units extracted from the answers to the 8th Survey undertaken by the Museum of The Romanian Language (*Food and Beverages*) in 1937. More specifically, questions number 105, 106, 107 and 108, which relate to the process of drinking, were taken into consideration. They refer to the pleasure of drinking alcohol, to drinking without getting drunk, to easily getting drunk and to being partially intoxicated. We undertook an ethnolinguistic and cognitive analysis, trying to pinpoint the imaginary dimensions underlying beneath the linguistic structures identified.

Cuvinte-cheie: Chestionarul VIII, Muzeul Limbii Române, frazeologisme, băutură în exces, imaginar lingvistic.

Keywords: The 8th Survey, The Museum of the Romanian Language, phraseologisms, excessive drinking, linguistic imaginary.

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
„Sextil Pușcariu” al Academiei Române,
Cluj-Napoca, str. Emil Racoviță, 21
andreeanorapuscas@gmail.com